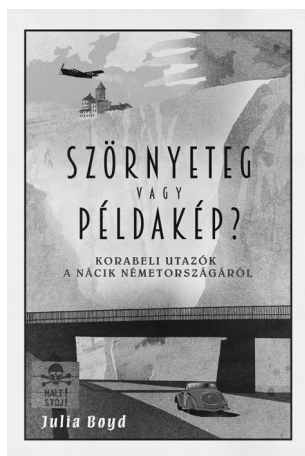

ANTAL NIKOLETT

Béka a forró(sodó) vízben

JULIA BOYD: SZÖRNYETEG VAGY PÉLDAKÉP?
KORABELI UTAZÓK A NÁCIK NÉMETORSZÁGÁRÓL

Személyes Történelem
Budapest, 2019
440 oldal, 5490 Ft

”

Julia Boyd *Szörnyeteg vagy példakép? Korabeli utazók a nácik Németországáról* című, sok tekintetben monumentális munkája zavart kelt, zavarba ejt. Ahogyan a cím és alcím együttese már jó előre viszonylag pontosan körülhatárolhatóan mutatja, olyan útiiratokat, naplókat olvashatunk, melyek közvetlenül a náci hatalomátvétel előtti és utáni Németországot mutatják be az odautazók szemszögéből. Ami a cím és alcím együtteséből nem látszik, hogy kik is ezek az utazók pontosan, s ebben áll a könyv egyik legdöbbenetesebb eleme. A másik alapkérdése, ami első pillantásra reflektálatlan marad – ebben a reflektálatlanságban is számos kérdésre irányítva rá a figyelmet –, hogy ki is írja a történetet valójában, miközben végig Julia Boyd nézőpontja todul előtérbe, azzal a jelentékeny kiegészítéssel, hogy a történetéhez asszisztálnak az általa gyűjtött és válogatott, tetszés szerint szerkesztett szövegek. Azok a szövegek ráadásul, melyek megítélése a mából nézve a kollektív egyetértés, társadalmi konszenzus alá esnek. Evidens, már-már banális a distanciára való hivatkozás, mely a megírt kor és annak a mából és a történelemből, történettudományokból tudott és ismert megítélése között táng. Éppen ezért kell jócskán továbblépnünk, s azon gondolkodni és úgy olvasni a *Szörnyeteg vagy példakép?*-et, hogy mit ad hozzá, olykor egészen félelmetesen és kísértetiesen a mához, a mindennapok történelméhez és azok reflektáltabb olvasatához.

Julia Boyd hatalmas munkát végzett el: a világ számos könyv- és levéltárából, magánkönyvtárákból gyűjtötte össze legnagyobb mértékben a brit arisztokrácia naplóbejegyzéseit, útirajzait, leírásait egészen a weimari köztársaságtól, Friedrich Ebert hatalomra kerülésétől a müncheni sörpucson át Hindenburgig, majd a német politika jobbratolódásáig, Hitler hatalomra jutásáig, a berlini olimpián át a második világháborúig és végül Hitler haláláig. Boyd rendkívüli részletességgel és érzékletességgel ábrázolja és bontja ki a cím-

ben feltett kérdése esszenciáját: döbbenetes módon szinte az utolsó pillanatig számos előkelőség, a brit arisztokrácia, illetve politikai elit tagjai tartottak ki amellett, hogy Hitler politikája hatékony, a háború elkerülésére törekszik, s akárhogyan is, de országa felemelkedését akarja a kommunista elnyomás után. Boyd művében Hitler és a náci vezetés megítélését illetően kevés az árnyalat, szinte egytől egyig olyan példákat hoz, melyek túlnyomó többségükben egyértelműen Hitler mellett vagy Hitler totális gyűlöletével írhatók le, a skála két végén, s nem a skála két vége között mozognak. Boyd ennek következtében felkavaróan szembesíti olvasóit a kérdéssel, mit tettünk volna az adott helyzetben, az adott körülmények között. Afroamerikai, olimpiai bajnok atlétaként milyen ítélet jár egy olyan vezetésnek, mely az olimpiai játékok idejére minden antiszemita és rasszista propagandát félretesz, a láthatóság teréből a csíráját is eltörli, hogy ugyanezen atléta jelenlétével, az országba való beutazásával legitimálja önnön hatalmát. És milyen ítélet jár annak a politikai vezetőnek, aki rajongásig köteleződik el Bayreuth és Wagner, ezzel együtt az egész család mellett, de teszi mindezt azért, hogy a nemzeti mítoszokra építkezve önmaga mítoszáat építse mindenek fölé. S végül, de nem utolsósorban milyen ítélet jár annak a politikai vezetésnek, amelyiknek szinte legfontosabb motivációját a britek elismerése utáni megrögzött ácsingózás adja, amiért éppen csak a másik és a másság véleményének elfogadása jelent túl nagy árat. És mindössze egyetlen példát kiemelve, amiben hátborzongató elemként ott van a megértésre való teljes képtelenség azzal kapcsolatosan, hogy a brit vezetés hogyan és miért nem képes parancsolni saját nemzeti médiumainak.

A fent feltett kérdésekre mindennél egyértelműbb a válasz; Boyd mégis sokszor határhelyzeteket ábrázol, sarokba szorít minket. Mint egy reenactment: újrajátszat olvasóival klasszikus panoptikum-helyzeteket, a teljes kép vagy az objektív nézőpont és távolság soha nem létező egységének problémakörét. A kronológia megtartása bár kézenfekvőnek tűnhet, mégis pontos és koncepciózus, ezzel érzékelteti, hogy mindannyian békák vagyunk, akiket szépen lassan, az egyre forrósodó vízben főznek meg végérvényesen. Az időben előre haladva tisztul a látás, tisztul a kép, ám még ekkor sem múlik sokak rajongása. Ha már nem is Hitlerért, akkor magáért Németországért, miközben ebben a játszmaiban a pusztta jelenlét legitimál: amíg ugyanis a demokratikus Nagy-Britannia vezető tagjai a Führer társaságát élvezik, ki mondhatná, hogy a Harmadik Birodalom diktatórikus mindennapjait éli a világ. S a Boyd által teremtett bizonytalan beszédpozíciónál volt-e, lehetett-e világosabb a 30-as évek Németországában s a róla szóló nemzetközi diskurzusban. S itt jön kérdés, itt kell tovább lépünk eggyel: van-e, lehet-e ítélet a homályos látással és a vaksággal vagy tettetett vaksággal szemben, s hol van az a vágyott garancia, amelyik megment minket újbóli hibáinktól. Ha túlzó mondataim megengednék a kollektív bűnösség nem helytálló és nem helyénvaló elméletét, akkor hibát követelek el. Ez Boyd könyvének és koncepciójának fontos alappillére: az archivárius, maga a szerző, filológiai pontossággal törekszik névvel, dátummal, sok esetben kontextusba helyezéssel ellátni beillesztett és idézett megszólalásait, megszólalóit. Boyd ezzel a lépéssel (mely éppen ellentétes a nácik barbárságához képest az általuk elpusztított áldozatok elszemélytelenítésében, a sajátos jegyeiktől való megfosztásban) hozzárendelhetővé, egyénivé tesz, bystanderek sokaságát emeli ki a névtelenségből. Boyd felkutatja, gyűjti, válogatja és rendezi az anyagát – a nácik szisztematikus, óraműpontossággal működő módszerét éppen ellenük fordítja.

Boyd műve közönségsiker, és ez nem véletlen, ennek a kategóriának minden előnyét és hátrányát is magában hordozza. Az utolsó lap elolvasása után is nehéz elfogadni a szerkesztés önkényességével kapcsolatos reflexió teljes hiányát, miközben a fejezetek kronologikus és tematikus egymásra épülése egy világos, jól követhető, a döbbenet erejével ható munkát eredményez. A kérdések sokasága marad utána, miközben e kérdőjelek intő- és felkiáltójelekké egyenesednek a ma politikai és közéleti világában.

(Miholics Gábor és dr. Soós Gábor fordítása)

